

PIETER Bruegel de Oude

**De ster van Pieter Bruegel de Oude (ca. 1526/30-1569)
schittert 450 jaar na zijn overlijden als nooit tevoren aan het firmament
van de westerse kunstgeschiedenis.**

**Het oeuvre van deze buitengewone en veelzijdige oude meester kon de
voorbijge decennia niet alleen in onze contreien op veel aandacht rekenen.**

**Recent nog spaarde men in Wenen moeite noch middelen
voor een ravissante retrospectieve.**

Viva Bruegel dus.

Nu ook in Antwerpen, en de rest van Vlaanderen.

Ooit was het anders gesteld met die wereldwijde aandacht voor de Vlaamse meester. In de achttiende en negentiende eeuw bijvoorbeeld was Pieter Paul Rubens veel meer *en vogue* bij kunstminnende verzamelaars. Pas op het einde van de lange negentiende eeuw – toen de kunstgeschiedenis een radicale omwenteling doormaakte – werd Pieter Bruegel de Oude herontdekt.

EEN KOOPJE

Een van die herontdekkers was de Antwerpse kunstverzamelaar Fritz Mayer van den Bergh (1858-1901). In het najaar van 1894 ontving hij een brief waarin de jonge kunstkriticus Max Friedländer hem wees op een bijzonder schilderij dat in Keulen geveild zou worden. De Antwerpse collectionneur kocht het werk aan en toen het in de Scheldestad aankwam, wist hij meteen dat hij een onwaarschijnlijk koopje had gedaan. Mayer van den Bergh had immers het *Schilder-boeck* van Karel van Mander (1548-1606) gelezen, die spreekt over

‘een dulle Griet, die een roof door de Hel doet’.

De (onder)aardse waanzin van *Dulle Griet* dialogeert de komende maanden met de verheven, welhaast buiten-aardse schoonheid van een kleurrijke, maar even bizarre parel uit een voormalige Antwerpse privéverzameling: de *Madonna* van Jean Fouquet (ca. 1415/20-ca.1480). Deze Madonna omringd door serafijnen en cherubijnen werd destijds in een Parijse kunsthandel aangekocht door ridder Florent van Ertborn (1784-1840). Bij zijn overlijden schonk de voormalige Antwerpse burgemeester het schilderij samen met andere werken uit

zijn verzameling aan zijn stad. Van Ertborns legaat maakt een belangrijk deel uit van de collectie van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen.

Waarom u moet gaan kijken naar deze twee topstukken (en andere duo's) uit het Antwerpse kunstpatrimonium, en in het bijzonder naar *Dulle Griet*, die na haar restauratie en Weense uitleenbeurt eindelijk opnieuw is thuisgekomen? ‘Bruegel zet ons allemaal op scherp’, schreef Jeroen Olyslaegers in mei 2019 in *Ons Erfdeel*. De oude meester, aldus Olyslaegers, prikkelt de verbeelding van een kind van tien, maar ook de zoekende geest van een volwassene.

BRUEGEL EN DE VLAAMSE IDENTITEIT

Niet dat alle volwassenen op dezelfde manier betekenis geven aan het eigenzinnige oeuvre van Pieter Bruegel. De één herkent in de landschappen en de bruiloften het wezen van een Vlaamse identiteit. De ander gaat in de meer groteske werken op zoek naar het universele, naar Bruegels tijdloze bezinning op de verhouding tussen mens en natuur.

Doorgaans was de avant-garde van de voorbije eeuw vooral gefascineerd door dat laatste aspect, door het groteske dat soms tragikomische proporties aanneemt. Zo wees de dichter W. H. Auden erop hoe in Bruegels *Icarus* alles zich vrij kalm afwendt van het drama. Terwijl Icarus op de achtergrond de zee instort, lijkt de wereld inderdaad achteloos verder te draaien. De boer bijvoorbeeld ploegt rustig voort.

Dat laatste beeld mag je overigens gerust in het achterhoofd houden wanneer je er de discussies op naleest die in de loop van de twintigste eeuw in Vlaanderen over Bruegel werden gevoerd, als rolmodel voor onze identiteit.

WANNES VAN DE VELDE: ‘ZIJN PENSELEN BOORDEN GATEN IN DE TIJD’

VOLKSFIGUUR OF BUITENGEWOON OBSERVATOR?

Schrijver Felix Timmermans, zelf de geestelijke vader van een Vlaamse vitalist (Pallieter), herkende in Bruegel een zelfbewuste Vlaming. Hij zette zich af tegen een doorgedreven geïdealiseerd schoonheidsideaal dat typerend was voor de Italiaanse renaissance, en in de zestiende eeuw ook in onze contreien salonfähig werd. Timmermans oordeelde dat die mode voorbijging aan het ‘echte’ of ‘eigene’ van ‘de Vlaming’.

Dichter en kunstkriticus Paul van Ostaijen van zijn kant vond dat Timmermans er een benepen wereldbeeld op nahield. De Antwerpse avant-gardist en internationalist wilde de Vlaamse oude meester niet reduceren tot een ‘wezenlijk Vlaams’ landschapsschilder. Tot boerenbruiloften en rijstvlaaien. Waar de breugeliaanse rijstvlaaien voor de Lierse auteur een wezenlijk deel waren van een landelijk-idyllische volkscultuur, waren diezelfde vlaaien voor Van Ostaijen volstrekt zonder belang.

Van Ostaijen vond Bruegel een buitengewoon observator van een tragikomische mensensoort: ‘Bruegel hoort zelf niet thuis in zijn schilderijen. Timmermans staat middenin de handel van zijn Pallieter. Bruegel eet niet mee van de rijstevlaaien, maar Timmermans doet waarachtig zijn uiterste best door overdreven meezwelgen zich populair te maken.

(lees verder op pagina 36)

Pieter Bruegel de Oude, *Landschap met de val van Icarus*, 1595-1600, olieverf op doek, 73,5 × 112 cm, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België

Pieter Bruegel de Oude, *Dulle Griet*, 1562, olieverf op doek, 117,4 cm × 162 cm, Museum Mayer van den Bergh

Jean Fouquet, *Maria met kind*, ca. 1420-1477/81, tempera op paneel, 117,4 cm × 162 cm, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen

Timmermans aanvaardt de wereld van Pallieter. Bruegel verwerpt zijn wereld niet, noch aanvaardt hij ze; hij noteert ze.'

GATEN IN DE TIJD

Ook de Antwerpse schilder, muzikant en tekstschrijver Wannes Van de Velde was enkele decennia na Timmermans en Van Ostaijen een groot bewonderaar. Van de Velde wijdde

**PAUL VAN OSTAIJEN:
'BRUEGEL VERWERPT ZIJN
WERELD NIET,
NOCH AANVAARDT HIJ ZE;
HIJ NOTEERT ZE'**

twee liedjes aan *le vieux maître*. Daar-in verzoent hij twee uiteenlopende betekenissen die Bruegels oeuvre de voorbije eeuw werden toegedicht. In 'Pieter Brueghel de Oude' laat hij de oude meester opstaan uit zijn graf. Bruegel verbaast er zich over dat hij aan de toog in 'zijn' Brabant – na jarenlange Spaanse onderdrukking – nu in het Frans een geus moet bestellen. Bedroefd borstelt de schilder op het einde van het lied het geestelijk portret van de Vlaming: 'En daarop stond geschilderd / Een Vlaming in 't gevang / Het gevang van zijn complexen / De sleutel ligt erbij aan zijn zij / Doe open maakt hem vrij.'

In 'Café Bruegel', dat andere breugellied, verdiept Van de Velde zich minder in de zoektocht naar de eigen

Detail *Dulle Griet*

**IN DE LOOP VAN DE
TWINTIGSTE EEUW WERD
PIETER BRUEGEL
MEERMAALS OPGEVOERD
ALS ROLMODEL
VOOR DE
VLAAMSE IDENTITEIT**

identiteit, maar verklaart hij in een halve zin waarom 'meester Bruegel' tot ver buiten de landsgrenzen blijft verbazen. 'Zijn penselen boorden gaten in de tijd', luidt het. En daarom blijft Bruegel in 2019 even relevant als in de zestiende eeuw. Daarom her-taalt installatiekunstenaar Guillaume Bijl een breugeliaans feest naar onze tijd. En daarom kan je de komende maanden maar best meevieren met ons allen! | Walden Art Stories